

Таким чином, джерела антимонопольно-конкурентного права можна розглядати як систему, яка відповідає існуючій національній правовій системі України (романо-германського або континентального права) та в якій джерела упорядковані за правозастосовчим пріоритетом.

Стосовно чесних звичаїв, звичаїв ділового обороту зазначимо, що звичаєм у загально-правовому розумінні є правило поведінки, що є усталеним у певній сфері суспільних відносин. За формою звичай може бути усним або письмовим (зафіксованим) та не повинен суперечити нормативним актам національного законодавства. Вважаємо, що необхідно звичаї (чесні, ділові тощо), які мають місце в конкурентних відносинах, об'єктивізувати та закріпити в нормативних актах, але не як обов'язкову норму, а як рекомендовану поведінку.

Обмін досвідом між антимонопольними органами України та інших країн допомагає сформулювати нові джерела антимонопольно-конкурентного права України, що, на нашу думку, сприятиме недопущенню та припиненню протиправних дій у конкуренції, якщо, наприклад, такі дії виходять за межі юрисдикції національного законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Общая теория государства и права*: академический курс в 2-х томах. – Том 2. – Теория права / отв. ред. проф. М. Н. Марченко. – М.: Зерцало, 1998. – 628 с.
2. *Тісунова В. М., Бондарчук А. В.* Господарське право: навчальний посібник / МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2009. – 584 с.
3. *Большой Российский энциклопедический словарь*. – М.: БРЭ, 2003. – С.1437.
4. *Парижская конвенция по охране промышленной собственности* от 20 марта 1883 г. Пересмотрена в Стокгольме 14 июля 1967 г. (с изменениями от 2 октября 1979 г.) ВОИС, Женева, 1990 // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2001. – № 1. – 416 с.
5. *Андрощук Г. О., Шкляр С. В.* Конкурентне право: захист від недобросовісної конкуренції: науково-практичне видання / Г. О. Андрощук, С. В. Шкляр. – К.: Юстиніан, 2012. – 472 с.
6. *Бакалінська О. О.* Захист економічної конкуренції: організаційно-правові засади державного управління: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.07 / НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2003. – 20 с.
7. *Концепція Конкурентного процесуального кодексу України*. Схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 березня 2002 р. № 145-р // Офіційний вісник України. – 2002. – № 12. – Ст. 607.

The paper discusses and analyzes the sources of antimonopoly and competition law in Ukraine, produced their ordering.

В статтє рассматриваются и анализируются источники антимонопольно-конкурентного права Украины, проводится их систематизация.

ТИПОВИЙ ДОГОВІР В СИСТЕМІ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ

Кицик Я. Р.,

*аспірант, молодший науковий співробітник відділу правових проблем підприємництва
НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України*

Статтю присвячено питанню визначення місця типових договорів у систематичі господарських договорів. Розглянуто особливості використання типових договорів у господарському праві України.

Ключові слова: договір, господарський договір, типовий договір.

Незважаючи на те, що законодавче визначення поняття «господарський договір» наразі відсутнє, воно має широке використання як на практиці, так і в юридичній літературі. При цьому слід визнати, що господарський договір, по-перше, відіграє одну із провідних ролей в динаміці економічних відносин, зокрема, у сферах виробництва та розподілу, по-друге, є стійкою правовою формою, що вносить правопорядок в дані відносини. А отже, варто погодитись із твердженням В. В. Іванова, який зазначав, що вивчення договору потрібне не тому, що він став сьогодні більш необхідним, а тому, що він був необхідним практично скрізь та завжди [1, с. 7].

Дослідженнями різних питань договірного права в цілому та господарських договорів зокрема займалися такі вітчизняні правники: О. А. Беляневич, В. В. Луць, В. С. Мілаш, С. А. Подоляк, В. М. Черешнюк, В. С. Щербина та інші.

Незважаючи на ту обставину, що більше десяти років минуло з моменту набуття чинності Господарського кодексу України (далі – ГК України), в якому окрему главу присвячено питанням господарських договорів, це поняття до цього часу є дискусійним. Як слушно з цього приводу зазначає Г. В. Пронська, спірність поняття «господарський договір» обумовлена не лише труднощами в розумінні родового поняття – «договір», а й, власне, суперечками щодо змісту видового поняття господарського договору [2, с. 624].

З урахуванням наведеного, *метою* цього дослідження є дослідження наукових поглядів та тенденцій у формуванні такого самостійного поняття господарського права як типовий договір, зокрема, з огляду на його місце в систематичі господарських договорів.

Аналізуючи поняття «договір», О. А. Беляневич зазначає, що залежно від обраного ракурсу дослідження, можуть бути запропоновані такі визначення цього поняття:

– договір як дво- або багатостороння угода/домовленість, що слугує підставою виникнення відносин, за якими визнається правовий (юридичний) характер;

– договір як зобов'язання, тобто абстрактна модель правовідношення, в якому уповноваженій особі протистоять конкретний зобов'язальний суб'єкт і де праву однієї особи протистоїть обов'язок іншої особи до відповідної поведінки [3, с. 27].

Крім того, поняття «договір» також трозглядається в значенні документа, в якому фіксують факт вчинення угоди/домовленості.

Таким чином, дослідження поняття договору є багатоаспектним та складним процесом.

Ще більш складним є дослідження поняття господарського договору. Серед українських та російських вчених існують різні думки стосовно природи та самостійності господарського договору.

Так, О. С. Іоффе у своїх працях висловлював думку про те, що цивільний договір є видовим поняттям, а господарський договір – родовим [4, с. 69–74]. Позицію щодо кваліфікації господарського договору як цивільно-правового відстоює А. В. Луць, яка вказує на те, що господарські договори за своєю економічною і правовою суттю є аналогічними загально-цивілістичним [5, с. 163]. Також відстоює думку про господарський договір як різновид цивільно-правової угоди О. В. Старцев [6, с. 87].

Більш правильною, на нашу думку, є позиція В. С. Щербини, який співвідносить поняття «договір» і «господарський договір» як загальне і особливе [7, с. 280]. Цієї самої думки дотримується і А. Я. Пилипенко [8, с. 120].

Крім того, слід відзначити наявну в юридичній літературі дискусію щодо можливості тлумачення господарського договору як поняття, що має або економічний, або юридичний зміст [2, с. 624; 9, с. 14; 10, с. 95–96].

З метою дослідження правової природи господарських договорів доречно визначити їх ознаки, які досить детально характеризує О. М. Вінник:

– мета, а саме, спрямованість на забезпечення господарської діяльності учасників договірних відносин;

– особливий суб'єктний склад, як правило, даними суб'єктами виступають суб'єкти господарювання, хоча існують винятки;

– можливість відступлення від принципу рівності сторін (державні контракти, договори приєднання, договори, що укладаються в межах рамочних контрактів);

– тісний зв'язок з плановим процесом, насамперед внутрішньо-фірмовим плануванням учасників господарських відносин, а також державним (щодо суб'єктів, які функціонують на державній формі власності, підприємств-монополістів) і комунальним (щодо підприємств та організацій комунальної форми власності);

– поєднання в господарському договорі майнових (виготовлення/передання продукції, її оплата тощо) та організаційних елементів (визначення порядку виконання, передання-приймання виконання, підстави дострокового розірвання договору, порядок розгляду спорів між сторонами договору тощо);

– обмеження договірної свободи з метою захисту інтересів споживачів та загальногосподарських інтересів, у тому числі щодо захисту економічної конкуренції, національного товаровиробника тощо [11, с. 277–278].

Вважаємо, що наведені ознаки повно та достатньо характеризують поняття господарського договору. Тому можна зробити висновок, що господарський договір як самостійне явище та поняття існує та, в свою чергу, має свою систему окремих видів господарських договорів, одним з яких є типовий господарський договір.

Визначення поняття типового договору міститься в 20-й главі ГК України, що має назву «Господарські договори». Частина 2 ст. 179 ГК України вказує на те, що *типові договори* затверджуються Кабінетом Міністрів України, уповноваженими Президентом України міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади. Частина 4 даної статті закріплює, що сторони не можуть відступати від змісту типового договору, лише конкретизувати його умови.

Таким чином, у господарському праві типовому договору притаманні такі риси, як імперативність (умови договору, що укладені на його основі, не можуть бути змінені сторонами) та владність (приймається державними органами).

Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) [12] також використовує термін «типовий договір», зокрема в ч. 1 ст. 1111, де зазначається, що уповноважені відомства або творчі спілки можуть затверджувати *типові ліцензійні договори*.

Порівнюючи процитовані вище положення ГК та ЦК України, можна стверджувати про істотну відмінність в порядку затвердження типових договорів в господарському та цивільному праві, оскільки типовий договір в цивільному праві може бути затверджено творчою спілкою, в той час як типовий господарський договір може бути затверджено винятково Кабінетом Міністрів України, міністерствами чи іншими центральними органами виконавчої влади.

Ще однією істотною відмінністю типових договорів у цивільному праві порівняно з господарським правом є їх більший ступінь диспозитивності. Останню тезу можна аргументувати нормою ч. 2 ст. 1111 ЦК України, де зазначено, що ліцензійний договір може містити умови, які не передбачені типовим ліцензійним договором. При цьому в зазначеному положенні ЦК України нічого не говориться про обов'язковість використання умов, що зазначені в типовому договорі. Таким чином, можна стверджувати про певну вибірковість регулятивного впливу типових договорів на суспільні відносини згідно з положеннями ЦК України.

Сукупно оцінюючи вказані обставини, С. А. Подоляк цілком виважено стверджує, що в ГК України більш вдало на законодавчому рівні визначено сутність та функції типових договорів [13, с. 39].

У цілому погоджуючись з тією обставиною, що наука господарського права та господарське законодавство сьогодні пропонує гідне обґрунтування суті та змісту господарських договорів, вважаємо за необхідне виділити такі особливості типових договорів:

1. У сфері господарювання типові договори затверджуються спеціально уповноваженими державними органами. Таким чином, як слушно зазначає О. А. Беляневич, типові договори є своєрідними нормативно-правовими актами господарського договірної права [3, с. 184].

2. Типовий договір затверджується для регулювання лише визначеного кола відносин. При цьому типові договори повинні визначати права та обов'язки контрагентів в соціально-значущих договірних відносинах [3, с. 187]. Тобто вони застосовуються в тих сферах господарювання, де вплив держави в регулюванні договірних відносин є вкрай потрібним, в тому числі і для захисту інтересів самої держави (наприклад, Типовий договір оренди цілісного майнового комплексу державного підприємства (структурного підрозділу підприємства), затверджений наказом Фонду державного майна України від 23 серпня 2000 року № 1774).

3. Типові договори виступають своєрідними проектами господарських договорів, а тому вони певною мірою покликані спростити порядок укладання господарських договорів. В цьому сенсі доречно згадати М. І. Брагінського, який вказував, що типові договори можуть складатись з двох видів умов, одні з яких встановлюють права та обов'язки сторін, тоді як інші визначають, які умови, а в окремих випадках, і як повинні фіксуватись в договорі [14, с. 85–86].

4. Наявність типових договорів є одним із правових засобів попередження та розв'язання конфлікту інтересів (в тому числі публічних і приватних) у сфері господарювання та дотримання їх балансу.

Прикладом застосування типового договору для подібного регулювання суспільних відносин може бути Типовий договір на утримання житлових будинків та прибудинкових територій, що затверджений наказом Державного комітету будівництва і архітектури та житлової політики України від 07.09.1998 року №194 [15].

5. Сутність типових договорів пов'язана з певним обмеженням свободи договору, на що звертають увагу В. С. Мілаш [16, с. 86], Л. Степняк та інші вчені. Так, Л. Степняк вказує на те, що всеосяжне використання типових договорів може привести до повного скасування принципу свободи договору [17, с. 46].

Таким чином, характеризуючи типовий договір у сфері господарювання, можна стверджувати, що він займає самостійне місце в систематичі господарських договорів, а ознак типового договору може набути значне коло господарських договорів у випадку необхідності посилення ролі держави в регулюванні господарської діяльності шляхом затвердження типового договору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Іванов В. В.* Общая теория договора. – М.: Юристъ, 2006. – 238 с.
2. *Пронська Г. В.* Вибране. – К. – Освіта України, 2013. – 696 с.
3. *Беляневич О. А.* Господарське договірне право України (теоретичні аспекти): монографія. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 592 с.
4. *Иоффе О. С.* План и договор в социалистическом хозяйстве. – М.: Юридическая литература, 1971. – 216 с.
5. *Луць А. В.* Свобода договору в цивільному праві України: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Львівський національний університет ім. Івана Франка. – Львів, 2001. – 166 с.
6. *Старцев О. В.* Підприємницьке право: навч. посіб. / За ред. О В Старцева. К.: Істина, 2006. – 208 с.
7. *Щербина В. С.* Господарське право: підручник / В. С. Щербина. – 5-те вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2012. – 600 с.
8. *Пилипенко А. Я.* Вибране. – К.: Освіта України, 2013. – 504 с.
9. *Новіков С., Лобанов О., Винокуров Д.* Договори в господарській діяльності. – 3-те вид., перероб. і доп. – Х. Фактор, 2008. – 704 с.
10. *Кравчук С. Й.* Господарське право України: навчальний посібник. – К. Кондор, 2007. – 264 с.
11. *Вінник О. М.* Господарське право: навчальний посібник. – 2-ге вид., змін. та доп. – К.: Правова єдність, 2009. – 766 с.
12. *Цивільний кодекс України* від 16.01.2003 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
13. *Подоляк С. А.* Правові підстави та наслідки визнання господарських договорів недійсними неукладеними в Україні: дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / С. А. Подоляк. – Київ, 2010. – 215 с.
14. *Брагинский М. И., Витрянский В. В.* Договорное право. Книга первая. – Общие положения. – 3-е изд., стер. – М.: Статут, 2008. – 847 с.
15. *Типовий договір* на утримання житлових будинків та прибудинкових територій, затверджений Наказом Державного комітету будівництва і архітектури та житлової політики України, від 07.09.1998 року №194 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0826-98>.
16. *Мілаш В. С.* Комерційний договір у контексті сучасних ринкових умов: монографія. – Харків: Видавець ФО-П Вапнярчук Н. М., 2007. – 440 с.

17. Степняк Л. Проблемы свободы договоров и ответственности в общественном обороте // Современное польское право. — 1981. — № 4. — С. 43–55.

The article is dedicated to the issue of place standard contracts in commercial contracts system. The peculiarities of standard contracts usage in the commercial law of Ukraine were considered.

Стаття посвящена вопросу определения места типовых договоров в систематике хозяйственных договоров. Рассмотрены особенности использования типовых договоров в хозяйственном праве Украины.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЕМІТЕНТІВ НА ФОНДОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Полюхович В. І.,

*провідний науковий співробітник, доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник НДІ приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України*

В статті досліджуються питання правового регулювання діяльності емітентів на фондовому ринку України. Визначено особливості існуючого стану правового регулювання діяльності емітентів, запропоновано шляхи його удосконалення, визначено авторську позицію щодо новітнього законодавства в цій сфері.

Ключові слова: емітент, правовий статус, принципи діяльності емітентів, емісія цінних паперів, інсайдерська інформація.

Емітент є одним із ключових суб'єктів на фондовому ринку. Саме за його ініціативи відбувається виникнення відносин і правових зв'язків між іншими учасниками фондового ринку. Емітенти є, з одного боку, споживачами інвестиційних ресурсів, а з іншого — виступають джерелом фінансових ресурсів, що повертаються інвесторам [1]. Як зазначає В. Л. Яроцький, особливості цінних паперів, як і грошей, полягають у тому, що їх емісія є прерогативою визначених у законодавстві суб'єктів. Якщо емісія грошових знаків на території України має суто публічний характер і здійснюється державою в особі Національного банку України, то емісія цінних паперів має приватноправовий характер, а коло суб'єктів, що можуть мати статус емітентів, значно ширше [2].

Емітенти у своїй діяльності переслідують такі цілі на ринку цінних паперів:

- залучення первісних коштів для створення юридичної особи;
- залучення додаткових коштів для збільшення статутного капіталу;
- залучення позикового капіталу для вільного або цільового використання.

З точки зору дослідження фондового ринку найбільший інтерес викликають емітенти, які мають регулярне котирування – перебувають у лістингу на організованому ринку. В світовій практиці, як правило, лише частина акціонерних товариств має право залучати капітал шляхом відкритої (публічної) підписки. У Великій Британії це Public Limited Company (PLC), у США – Public Corporation, а в Україні – публічні акціонерні товариства. Як правило, на розвинутих фондових ринках значна частина цих акціонерних товариств має лістинг на тій чи іншій фондовій біржі. Наприклад, в Німеччині з приблизно 2500 акціонерних товариств 900 мають лістинг на фондовій біржі, в Англії з приблизно 11000 публічних компаній – більше 2000 [3]. Причому процес появи нових лістингових компаній спрямований не в один бік. Кожен рік певні компанії отримують лістинг, а інші його втрачають. Наприклад, на Нью-Йоркській фондовій біржі щорічно з'являється близько 200 нових емітентів та близько 170 виключається з лістингу.

В Україні ситуація інша – лише незначна частина публічних акціонерних товариств спроможна задовольнити вимоги лістингу та має котирування на організованому ринку, а динаміка отримання та втрати лістингу вкрай низька. Відповідно до Положення про функціонування фондових бірж [4] вимоги для перебування цінних паперів у котирувальному списку як першого, так і другого рівнів лістингу для акцій достатньо високі. Такі лістингові вимоги призвели до того, що більшість акціонерних товариств не в змозі їм відповідати, що і стало причиною зміни вимог ст. 24 Закону України «Про акціонерні товариства», а саме заміни обов'язку публічного акціонерного товариства проходити процедуру лістингу на обов'язок проходити процедуру включення акцій до біржового списку, яка не містить жодних вимог щодо економічних результатів господарювання, а лише вимагає дотримання формально-юридичних вимог до випуску та проспекту емісії, реєстрації звіту, відсутності заборон на торгівлю цінним папером. У зв'язку з цим, вважаємо доцільним зниження вимог до фінансово-економічних показників емітентів, що обумовлюють допуск цінних паперів у лістинг. Це буде фактором, що додасть динаміки на організованому фондовому ринку.

Вихідним пунктом дослідження будь-якого процесу або об'єкта вважається з'ясування термінології, що визначає межі дослідження. Першочергово з'ясуємо, яка особа вважається емітентом. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» емітентом є: